

VOORWOORD

Dat het erg zou worden wisten we, maar zó erg had niemand van ons verwacht.

‘Mijn stem krijgen jullie niet meer!’ snauwde een fietser ons toe, toen we in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 troosteloos in de stromende regen rozen stonden uit te delen. Wanhopig spraken we voorbijgangers aan, maar dikwijls liepen die ons de neus ophalend voorbij. Stiekem hadden we het al door: dit jaar zou niet het onze worden. Na een paar hopeloze uren, doorweekte rode jassen en heel wat bittere verwijten was het overgebleven hoopje moed ons in de schoenen gezakt. We doneerden de resterende rode rozen aan een grote groep goedgehumtste voorbijgangers.

‘Wel op ons stemmen dan, hè!’

‘Yes, we love Amsterdam!’

Vol goede moed had ik me het jaar ervoor aangesloten bij de Jonge Socialisten in de Partij van de Arbeid. Ik was eerstejaarsstudent politicologie, en aangestoken door de veelbelovende verhalen van mijn ouders en grootouders laaide er een rood en strijdbaar vuur in mij. Stennis schoppen tijdens ledenvergaderingen, protesteren, ministers aan de tand voelen, ruzie met onze eigen en andere Kamerleden, de wijken in en vooral: ‘op de barricades staan’. Ik kon niet wachten, maar tijdens mijn

eerste ledenvergadering werd al snel duidelijk dat ik mijn verwachtingen moest bijstellen. Een van de aanwezige partijkopstukken was ‘onze’ Jet Bussemaker, toentertijd minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Naast het feit dat veel van haar Rutte II-collega’s inmiddels de jeugdzorg hadden gedecentraliseerd, op de proppen waren gekomen met een participatiewet en de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO 2015) en vraatzuchtig hadden gesneden in de sociale voorzieningen, had Bussemaker een jaar ervoor de basisbeurs de das omgedaan. En wat waren wij daar als kleutersocialisten boos over! Tenminste, dat dacht ik. Afgezien van wat afkeurend gemompel van een oud, grijs mannetje hier en daar bleef de vergadering teleurstellend rustig. Waar waren de razende spreekkoren, waar waren de mensen die woest de zaal verlieten en waarom bleef in godsnaam iedereen op zijn stoel zitten? De PvdA was ‘onze’ verzorgingsstaat aan het afbreken, maar niemand scheen zich dat echt te realiseren. Lichtelijk gedemotiveerd door wat we van onze ouderen hadden gezien verlieten wij, Jonge Socialisten, na afloop de zaal.

Enorm verrast waren we niet geweest toen we de dag na het rozendebacle onze partij op de verkiezingsavond in elkaar zagen storten. Van achtendertig zetels slonk het aantal voor de PvdA naar negen (negen!). Het was de grootste politieke verkiezingsnederlaag uit de Nederlandse geschiedenis. Overrompeld door het enorme verlies van mijn partij keek ik op de uitslagenavond naar de NOS-verkiezingsuitzending. Journalisten en politicologen waren druk bezig om deze historische politieke aardverschuiving te duiden. Wat ze precies zeiden weet ik niet meer, want mijn oog viel op de gekleurde landkaart achter hen. Een ‘landlob’ in de hoek linksboven, bijgestaan door een groepje langwerpige eilanden, die zo lang ik

me kon herinneren vrijwel altijd rood was geweest, kleurde die avond vvd-blauw en cda-groen. Dat ‘mijn partij’ die avond zou gaan inleveren kwam niet als een verrassing, maar dat zelfs Friesland zijn socialistisch rood zou verliezen, dat had ik niet eens overwogen.

Sinds de intrede van het socialisme in Nederland eind negentiende eeuw hebben de provincie Friesland en haar inwoners een belangrijke rol gespeeld in de opkomst en verspreiding van socialistisch en sociaaldemocratisch gedachtegoed. Denk bijvoorbeeld aan de eerste échte socialistische politicus van ons land, Ferdinand Domela Nieuwenhuis, die ondanks zijn hoofdstedelijke achtergrond door de Friese arbeidersbevolking werd geprezen als ‘*Ús Ferlosser*’ (onze Verlosser). Of aan Pieter Jelles Troelstra, die gold als een van de belangrijkste socialistische leiders van de twintigste eeuw én medeoprichter was van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (sdap), die later zou opgaan in de Partij van de Arbeid. Maar ook politici als Anne Vondeling, Wim Duisenberg, Jeltje van Nieuwenhoven en Lutz Jacobi hebben door hun sterke band met de provincie een groot deel van het Friese electoraat aan zich kunnen binden. Het leek altijd zo eenvoudig: wat ze in Den Haag ook deed, de PvdA kon in het Hoge Noorden vrijwel altijd op bijval rekenen van haar trouwe Friese achterban. Friesland was een rood bolwerk, net als dat historisch gold voor Groningen, Drenthe en steden met een grote arbeidersbevolking, zoals Amsterdam en Rotterdam. Net als haring en ui, Cornald Maas en het Eurovisie Songfestival en Bassie en Adriaan waren de sociaaldemocratie en Fryslân (zoals de provincie sinds 1997 officieel heet) lange tijd onafscheidelijk. Toch bleek die, op het eerste gezicht, onlosmakelijke eenheid de tand des tijds niet te doorstaan. De PvdA is in Friesland nooit meer over haar

verlies van 2017 heen gekomen (op landelijk niveau trouwens ook niet). Sterker nog, er zijn weinig regio's waar het electoraat van de PvdA zo erg gekrompen is als in Friesland. Vooral de voormalige rode bolwerken in het zuidoosten van de provincie stemmen inmiddels massaal op de PvdV en Forum voor Democratie.

Na die enorm gênante dag in maart 2017 doofde voor mijzelf het socialistische vuur langzaam tot een klein, nietszeggend vlammetje. Van Feyenoord-huize komen en dan óók nog PvdA-lid zijn, hoeveel leed kon een mens verdragen? Ik schreef me uit. Deels omdat ik als arme student de maandelijkse contributie van vijf euro niet kon missen, maar vooral omdat het politieke me niet meer greep zoals het dat eerst had gedaan. Ondanks het feit dat ik geen lid meer was, zag ik de jaren erna met lede ogen aan hoe het de PvdA ook in 2021, 2023 en 2025 niet lukte te herstellen van haar historische verlies. Hoewel ik het met vele anderen eens was dat de partij grote fouten had gemaakt in haar gezamenlijke regeerperiode met de liberaal-conservatieven, was ik er nog steeds heilig van overtuigd dat een sociaaldemocraat in het torentje voor Nederland het beste was, het liefst zo eentje als Den Uyl dan. Zagen anderen dat dan niet of leed ik zelf aan cognitieve dissonantie? Misschien moest ik het verlies omarmen en gewoon accepteren dat de PvdA en de sociaaldemocratie verleden tijd waren.

Toch bleef ik op de electorale landkaartjes turen naar die ooit zo rode hoek linksboven. Met enigszins onredelijke en overdreven weemoed, ik had de man namelijk nooit gekend, dacht ik terug aan de tijd dat mijn betovergrootvader, een 'gewone kleermaker', net als zijn broer op Vlieland namens 'de partij' wethouder was geweest in Franeker. Ook mijn oma en overgrootoma waren namens de PvdA gemeenteraads- en

Tweede Kamerlid geworden. Van mijn moeder leerde ik dat haar opa en oma, mijn overgrootouders, elkaar op een socialistisch jeugdkamp in Friesland hadden ontmoet. De partij, dat waren wij. Het socialistisch gedachtegoed werd van generatie op generatie doorgegeven. Melancholisch neuriede ik op de fiets zachtjes de *Internationale*, die ik dan weer van mijn opa had geleerd. Wanhopig vroeg ik me af hoe ik mijn taak als telg uit deze familie kon vervullen, hoe ik me ooit voor onze partij kon inzetten als daar niks meer van over was. Hoe kon een partij die ooit zo verankerd was in Friesland en zo verstrengeld was in de gemeenteraden, commissies, zangkoren, sportclubs, weekbladen en kranten plots zo'n groot deel van haar aanhang verliezen? Het was een vraag waar ik jarenlang een antwoord op zocht. Kwam het door Rutte II, door de bezuinigingen en de decentralisaties in de zorg? Kwam het door haar elitaire imago en de 'verloren ideologische veren'? Of waren de Friezen misschien gewoon klaar met de Randstedelijke partijtop?

Dat een partij voor regeringsdeelname door haar kiezers wordt afgestraft is in de Nederlandse politiek niets nieuws (afgezien van een uniek fenomeen dat 'de vvd-stemmer' heet). Toch blijft de kiezer meestal niet zo lang boos. Na jaren van oppositie lijkt de sociaaldemocratie echter nog steeds een schim van wat ze ooit geweest is. Je zou toch verwachten dat in tijden van financiële onzekerheid, vastlopende zorg, een woningtekort en onbetaalbare huren en boodschappen, kiezers snakken naar een flinke economische ruk naar links. Een linkse verkiezingszege begint desalniettemin langzamerhand net zo'n luchtkasteel te worden als de Elfstedentocht. *It giet net oan.*

Het verval van de PvdA is dus niet enkel te danken aan die vier ongelukkige jaren in een kabinet met de vvd, de partij van

de 'b v Nederland'. Maar waar komt het dan wel door? Links is in weinig dingen zo goed als het de schuld geven aan links, iets wat links dan weer deelt met rechts, dat ook altijd de schuld geeft aan links. Maar wees niet bang, dit boek wordt niet de zoveelste klaagzang van een teleurgestelde PvdA'er. Geen pleidooi of wijzend vingertje. Grote kans dat wanneer u dit leest er niet eens een PvdA meer bestaat. Een fusie met GroenLinks is haar fataal geworden, ze werd niet ouder dan tachtig. De keuze voor deze vrijwillige levensbeëindiging werd overigens niet overal in het land even hard aangemoedigd. Vooral in het noorden bleek het verzet tegen de totstandkoming van Progressief Nederland (PRO) groot, wat zich laat verklaren door de historische relatie tussen deze regio en de partij.

In dit boek ga ik op zoek naar de Friese wortels van de Partij van de Arbeid. Ik probeer te achterhalen waarom juist in het noorden de socialisten al zo vroeg voet aan de grond kregen én hoe ze er zo lang konden blijven staan. Ik ben in het verhaal gedoken van een dwars volk, straatarme landarbeiders, steenrijke grondbezitters en een vergeten taalstrijd. Een verhaal over hoe de klei en het veen de provincie nog steeds in tweeën splitst en hoe diezelfde Friese grond de perfecte voedingsbodem bleek te zijn voor rode dominees, vrije socialisten, de vredesbeweging en geheelonthouders. Dit boek gaat over een politieke paria, gekenmerkt door interne strijd en botsende wereldbeelden, die toch uitgroeide tot misschien wel de meest gevestigde en gerespecteerde bestuurderspartij van de provincie. Bovenal is dit een boek over een volkspartij die haar volk verloor. Tijdens mijn zoektocht heb ik geprobeerd te achterhalen wat er nog over is van die decennialange symbiose tussen de PvdA en Friesland en hoe wat zich in Friesland afspeelt symbool staat voor de gehele ontwikkeling die de sociaal-de-

mocratie in Nederland heeft doorgemaakt. Dat deed ik met de hulp van heel veel Friezen: landelijke en plaatselijke politici, snackbarmedewerkers, bibliothecaressen, sociologen, docenten, installatietechnici, vissermannen, Leeuwarders, Katlijkers, Feanwâldsters, Lemsters, Burgumers, Wolvegasters en eilanders. Een zoektocht die me uiteindelijk zou moeten leiden naar de laatste socialist van Friesland.